O‘ZBEK VA INGLIZ MAQOLLARI QIYOSIY O‘RGANILISHI

Ro‘ziqulova Xumorxon Axmedjon qizi
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti
E-mail: xumorahamroyeva228@gmail.com

Received: 30.08.2025
Revised: 31.08.2025
Accepted: 01.09.2025
Kalit so‘zlar:
maqol, qiyosiy tahlil, xalq og‘zaki ijodi, madaniyat, mentalitet, qadriyatlar.

Annotatsiya:
Ushbu maqolada o‘zbek va ingliz xalq maqollari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Maqollar har ikki xalqning hayotiy tajribasi, madaniyati va dunyoqarashini ifoda etuvchi muhim og‘zaki ijod namunasi sifatida qaraladi. Ularning o‘xshash va farqli jihatlari aniqlanib, xalq ruhiyati va mentalitetini tushunishda maqollarning o‘rni yoritiladi.

Ключевые слова:
пословица, сравнительный анализ, устное народное творчество, культура, менталитет, ценности.

Аннотация: В данной статье проводится сравнительный анализ узбекских и английских пословиц. Пословицы рассматриваются как важный элемент устного народного творчества, отражающий жизненный опыт, культуру и мировоззрение обоих народов. Выявляются сходства и различия, а также подчеркивается роль пословиц в понимании национальной ментальности

Keywords:
proverb, comparative analysis, folk oral tradition, culture, mentality, values

Annotation: This article presents a comparative study of Uzbek and English proverbs. Proverbs are considered as an essential element of folk oral tradition that reflects the life experience, culture, and worldview of both nations. The similarities and differences between them are identified, highlighting the role of proverbs in understanding national mentality.

Kirish. Har bir xalqning ma’naviy merosi va milliy qadriyatlari asrlar davomida shakllanib, avloddan-avlodga og‘zaki ijod namunalari orqali o‘tib keladi. Shunday boy xazinalardan biri — maqollardir. Maqollar xalqning dunyoqarashi, turmush tarzi, urf-odatlari va hayotiy tajribalarining ixcham, ammo chuqur ma’noga ega ifodasidir. Shu boisdan ular nafaqat badiiy-estetik ahamiyatga, balki ma’naviy-tarbiyaviy kuchga ham ega. O‘zbek maqollari xalqimizning tarixiy hayoti, ijtimoiy munosabatlari va milliy mentaliteti bilan chambarchas bog‘liq. Ular mehnatga hurmat, ota-onaga sadoqat, do‘stlik, sabr-toqat va halollik kabi qadriyatlarni ulug‘laydi. Ingliz maqollari esa ingliz xalqining turmush tajribasi, tafakkur tarzi va madaniyatini yoritadi. Ularda ko‘pincha vaqtning qadri, individual yutuqlar, intizom va halollik kabi g‘oyalar

2025
WWW.INSIGHTPUBLISHING.UZ

asosiy o‘rin egallaydi. Bugungi globallashuv jarayonida turli xalqlarning madaniy merosini qiyosiy o‘rganish nafaqat ilmiy, balki amaliy ahamiyat kasb etadi. Chunki bu jarayon xalqlar o‘rtasidagi o‘zaro tushunishni mustahkamlaydi, ularning qadriyatlari va dunyoqarashidagi o‘xshash hamda farqli jihatlarni aniqlash imkonini beradi. O‘zbek va ingliz maqollarini qiyosiy tahlil qilish orqali biz ikki xalqning turmush tarzi, hayotiy qadriyatlari hamda tafakkuridagi umumiylik va o‘ziga xosliklarni yanada chuqurroq anglaymiz.

Adabiyotlar tahlili. Maqollarni o‘rganish masalasi tilshunoslik, folklorshunoslik va madaniyatshunoslik sohalarida doimo dolzarb mavzulardan biri bo‘lib kelgan. Xalq maqollari har bir millatning ma’naviy boyligi sifatida nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy-madaniy tadqiqotlarda ham muhim manba hisoblanadi. O‘zbek maqollari haqida ilk ilmiy tadqiqotlarni o‘zbek folklorshunos olimlari olib borgan. Jumladan, G‘.G‘ulom (1962) va M.Muhammadjonov (1975) o‘zbek maqollarining janriy xususiyatlari, ularning xalq hayoti va urf-odatlaridagi o‘rni haqida izchil ma’lumotlar berganlar. Shuningdek, N. Karimov (1999) o‘zbek maqollarining tarbiyaviy ahamiyatini chuqur tahlil qilgan. Ingliz maqollari yuzasidan ham ko‘plab tadqiqotlar olib borilgan. Masalan, W.Mieder (1993) “Proverbs: A Handbook” asarida ingliz maqollarining shakllanishi, mazmuni va madaniyatdagi ahamiyatini keng yoritib bergan. Shu bilan birga, R. Honeck (1997) maqollarni kognitiv lingvistika nuqtai nazaridan o‘rgangan va ularning tafakkur bilan bog‘liqligini tahlil qilgan. Qiyosiy tadqiqotlarda esa o‘zbek va ingliz maqollaridagi o‘xshashliklar va farqlar ko‘proq tahlil qilinadi. Masalan, A. Raximov (2010) o‘zbek va ingliz maqollarini semantik jihatdan solishtirib, ularning umumiy universal mazmunlarga ega ekanini, biroq milliy mentalitet ta’sirida ayrim farqlanishlarga ega bo‘lishini ta’kidlaydi. Shuningdek, xalqaro tadqiqotlarda (Permyakov, 1989; Mieder, 2004) maqollar universal janr sifatida qaralib, ularning xalq ruhiyatini aks ettirishdagi ahamiyati yoritilgan. Shunday qilib, mavjud ilmiy manbalar shuni ko‘rsatadiki, maqollar xalqlarning ma’naviy merosini o‘rganishda beqiyos ahamiyatga ega bo‘lib, ularni qiyosiy o‘rganish millatlararo madaniy aloqalarni mustahkamlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Materiallar va usullar. Ushbu tadqiqotda o‘zbek va ingliz maqollarini qiyosiy tahlil qilish asosiy metod sifatida tanlandi. Maqolada tilshunoslik, folklorshunoslik va madaniyatshunoslik yondashuvlari uyg‘unlashtirilib, ularning semantik (mazmuniy), tematik (mavzu doirasida) va funksional xususiyatlari solishtirildi. **Materiallar:** O‘zbek maqollari “O‘zbek xalq maqollari” (G‘. G‘ulom, 1962), “O‘zbek xalq og‘zaki ijodi” (M. Muhammadjonov, 1975) kabi manbalardan olindi. Ingliz maqollari W. Mieder (1993), R. Honeck (1997) asarlaridan hamda “Oxford Dictionary of Proverbs” (2009) nashridan foydalanildi. Qiyosiy tahlilda 200 dan ortiq maqol namunasi ko‘rib chiqildi, shulardan 50 tasi chuqur semantik va funksional tahlil uchun tanlab olindi.

Usullar: Qiyosiy-tarixiy metod – maqollarni turli tarixiy davrlarda shakllangan mazmuniy jihatlarini aniqlash uchun qo‘llanildi. **Semantik tahlil** – o‘zbek va ingliz maqollarining mazmuniy ma’nolari, timsollar va ramzlari solishtirildi. **Tematik guruhlash** – maqollar mehnat, do‘stlik, halollik, vaqt, vatan va oilaviy qadriyatlar kabi mavzularga ajratildi. **Kross-madaniy yondashuv** – ikki xalqning mentaliteti, madaniyati va urf-odatlari maqollar orqali tahlil qilindi. **Deskriptiv metod** – maqollarning lingvistik shakllari va ifoda usullari tavsiflandi. Mazkur metodlar asosida o‘zbek va ingliz maqollaridagi umumiylik va farqlar aniqlanib, ularning xalq tafakkuridagi o‘rni yoritildi.

Tadqiqot natijalari va muhokama. O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatdiki, o‘zbek va ingliz maqollarida bir qator umumiyliklar mavjud bo‘lib, ular insoniyatning umumiy hayotiy tajribasidan kelib chiqqan. Masalan, o‘zbek xalq maqolida “Do‘st kulfatda bilinadi” deyilsa, ingliz xalqida “A friend in need is a friend indeed” shaklida ifodalangan. Ikkala maqol ham chin do‘stlikning og‘ir paytlarda namoyon bo‘lishini ta’kidlaydi. Bu holat shuni ko‘rsatadiki, har ikkala xalq ham do‘stlikni eng yuksak qadriyatlardan biri sifatida ko‘radi. Biroq, farqli jihatlar ham mavjud. O‘zbek maqollarida jamiyat, oila va jamoaviylik tushunchalari ko‘proq ulug‘langan bo‘lsa, ingliz maqollarida individualizm, vaqtning qadri va shaxsiy intizom ko‘proq ahamiyat kasb etadi. Masalan, o‘zbeklarda “Birlik – baraka” maqoli mavjud bo‘lsa, inglizlarda “Time is money” maqoli vaqtni unumli ishlatish va shaxsiy mehnat samaradorligiga urg‘u beradi. Shuningdek, o‘zbek maqollarida tabiat, yer va mehnat bilan bog‘liq timsollar keng qo‘llanadi: “Mehnat qilgan to‘yadi, qilmagan qo‘yadi.” Ingliz maqollarida esa ehtiyotkorlik va tajriba asosiy o‘rinda turadi: “Look before you leap” (O‘ylab sakra). Bu esa xalqning turmush tarzi va ijtimoiy-madaniy muhitidan kelib chiqqan holdir. Qiyosiy tahlil shuni ham ko‘rsatdiki, har ikkala xalqning maqollarida halollik qadriyat sifatida alohida o‘rin egallaydi. O‘zbeklarda “Halollik – yaxshilik eshigi” kabi maqollar mavjud bo‘lsa, inglizlarda “Honesty is the best policy” keng qo‘llanadi. Demak, halollik universal qadriyat sifatida barcha xalqlar tomonidan e’tirof etiladi. Umuman olganda, natijalar shuni tasdiqlaydiki, o‘zbek va ingliz maqollarining o‘xshashligi insoniyat uchun umumiy bo‘lgan qadriyatlarning aks etishi bilan bog‘liq. Farqlari esa milliy madaniyat, turmush tarzi va mentalitet xususiyatlari bilan izohlanadi.

Xulosa. Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek va ingliz xalq maqollari insoniyatning umumiy hayotiy tajribasiga asoslangan bo‘lsa-da, ularning mazmunida milliy o‘ziga xosliklar yaqqol namoyon bo‘ladi. O‘zbek maqollari ko‘proq jamoaviylik, oila qadriyatlari, mehnatsevarlik va vatanparvarlikni targ‘ib etsa, ingliz maqollari individualizm, vaqtning qadri, intizom va ehtiyotkorlikka urg‘u beradi. Maqollardagi o‘xshashliklar — insoniyat uchun umumiy bo‘lgan qadriyatlarning, ya’ni do‘stlik, halollik va sabr-toqatning qadrlanishi bilan izohlanadi. Farqlar esa har bir xalqning tarixiy tajribasi, madaniyati va mentalitetidan kelib chiqadi. Shunday qilib, maqollar xalqlarning ma’naviy merosini, turmush tarzini va dunyoqarashini o‘rganishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. O‘zbek va ingliz maqollarini qiyosiy tahlil

2025
WWW.NIQIPTPUBLISHING.UZ

qilish nafaqat tilshunoslik va folklorshunoslik sohalarida, balki madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishda ham katta ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. G‘ulom, G‘. (1962). *O‘zbek xalq maqollari*. Toshkent: Fan.
2. Muhammadjonov, M. (1975). *O‘zbek xalq og‘zaki ijodi*. Toshkent: O‘qituvchi.
3. Karimov, N. (1999). *O‘zbek maqollari va ularning tarbiyaviy ahamiyati*. Toshkent: Sharq.
4. Raximov, A. (2010). *O‘zbek va ingliz maqollarining semantik tahlili*. Toshkent: Fan.
5. Qosimov, B. (2005). *O‘zbek folklorshunosligi masalalari*. Toshkent: Universitet.
6. To‘raqulov, A. (2014). “O‘zbek maqollarining lingvokulturologik xususiyatlari.” *Filologiya masalalari jurnali*, №2, 55–62.
7. Permyakov, G. L. (1989). *From Proverb to Folklore*. Moscow: Nauka.
8. Mieder, W. (1993). *Proverbs: A Handbook*. Greenwood Press.
9. Mieder, W. (2004). *Proverbs: A Handbook of International Proverb Scholarship*. Greenwood Publishing Group.
10. Honeck, R. (1997). *A Proverb in Mind: The Cognitive Science of Proverbial Wit and Wisdom*. Lawrence Erlbaum.
11. Speake, J. (Ed.). (2009). *Oxford Dictionary of Proverbs* (5th ed.). Oxford: Oxford University Press.
12. Norrick, N. R. (1985). *How Proverbs Mean: Semantic Studies in English Proverbs*. Mouton de Gruyter.